

кону України від 21.06.2017 р. № 6607 від 16.05.2017 р. – режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61790

4. Гусейнов А.А. Размышления о прикладной этике// Ведомости Нучно-исследовательского Института прикладной этики. Вып. 25: Профессиональная этика / Под ред. В.И. Бакштановского и Н.Н. Карнаухова. Тюмень: НИИПЭ, 2004. С. 148-159 // режим доступу // <https://iphpras.ru/uplfile/ethics/RC/ed/kaunas/gus.html>

Ключові слова: антиандрогенна терапія, хімічна кастрація, педофілія, насилля, покарання, свобода вибору.

Ключевые слова: антиандрогенная терапия, химическая кастрация, педофилия, насилие, наказание, свобода выбора.

Key words: antiandrogen therapy, chemical castration, pedophilia, violence, punishment, freedom of choice.

СОКОЛОВСКИЙ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри філософії*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЯВИЩА ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ

Правосвідомість виникла та формувалася протягом всієї людської історії, супроводжувала її, оскільки була своєрідним орієнтиром, органічним елементом правового життя певної держави та суспільства. На її становлення, як однієї з форм суспільної свідомості, впливає низка чинників: соціально-політичні, економічні, культурні, релігійні, етичні й, звичайно ж, правові. Вона не тільки взаємопов'язана, але й найтіснішим чином взаємодіє з політичною свідомістю, мораллю, мистецтвом, релігією, філософією, наукою. В ній виражається ставлення до правового життя, правової дійсності та, що характерно саме для правосвідомості, це ставлення розкривається через терміни «права» й «обов'язки». Перш за все, якою повинна бути міра правової свободи, чи добре захищені суб'єктивні права, якими вони повинні бути, якими мають бути юридичні обов'язки, міра юридичних прав і обов'язків. Правосвідомість є визначником загального рівня правового розвитку населення, наявного, актуального ступеня сформованості та якісного розвитку правового життя суспільства, «лакмусовим папірцем» відношення кожного громадянина до права загалом.

В правосвідомості відбивається не тільки позитивне право, а й історія та тенденції розвитку принципів природного права в цілому. Правова свідомість характеризує не лише наявне, а й бажане право, дає уявлення про минуле, сьогодення, майбутнє права. Погляд в минуле допомагає досягнути генезис права, зрозуміти джерела його становлення та розвитку. Аналіз цього, надає можливості осмислити, наскільки сьогодні право відповідає усталеним уявленням про свободу, рівність і

справедливість. Вносячи пропозиції щодо якісного вдосконалення, люди тим самим закладають основи бажаного, майбутнього права. Тому суттєва особливість правосвідомості полягає в тому, що вона не тільки характеризує навколишню правову дійсність, але й активно бере участь в її формуванні та розвитку. За великим рахунком, рівень розвитку права на конкретному етапі не може бути вищим рівня розвитку масової суспільної правової свідомості, оскільки вона являється його беззаперечною основою.

У науковій літературі існує безліч думок щодо визначення правосвідомості, але більшість правознавців, філософів сходяться на тому, що дане поняття являє собою форму свідомості, яка відображає правову сферу життя суспільства у формі юридичних знань, принципів, уявлень, переконань, оцінювального ставлення до права і практики його реалізації, соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють поведінку (діяльність) людей в юридично значущих ситуаціях. Потрібно ретельніше розглянути різні підходи до розуміння явища правової свідомості, які дають загальне уявлення про природу та особливості даного феномену, про сутність об'єкта, що відображається правосвідомістю, та про суб'єкта – носія правової свідомості.

Визначення, що містяться в літературі, можна розділити на три групи: перші об'єктом правосвідомості визначають право, інші – правове життя, а треті – юридичну дійсність. Розкриття поняття правосвідомості через категорію права робить визначення розпливчастим, оскільки досить неоднозначним є сам вищезазначений термін. Цікавою є думка Корельського В. М., який зазначає, що «Право – це обумовлена природою людини та суспільства система регулювання суспільних відносин, що виражає свободу особистості, та якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу» [4, с. 231]. До сьогодні не досягнуто єдиної думки щодо питання відносно природи права і, отже, при різному розумінні цього феномена відмінним буде тлумачення поняття правосвідомості.

Відповідно до даного підходу, правова свідомість визначається як сукупність поширених в суспільстві теорій, ідей, поглядів та уявлень, що виражають ставлення людей до основоположних принципів природного права, системи позитивних норм, правових інститутів, а також до юридичного статусу окремих членів суспільства та їх угруповань, цінності громадських установ з точки зору цілісного уявлення про правову систему. М. Г. Матузов поділяє думку, що «Правосвідомість являється сукупністю поглядів, ідей, уявлень, а також почуттів, емоцій, переживань, які виражають відношення людей до чинного або бажаного (допустимого) права та інших правових явищ. Йдеться про можливість людей розуміти та сприймати право, усвідомлювати його, визначати, яким воно повинно бути у своєму ідеальному стані. Звідси термін – «правосвідомість»» [2, с. 117]. Правова свідомість є соціально-філософським феноменом, який постійно перебуває в процесі розвитку, описує зміни суспільного життя, трансформації функцій держави протягом формування та розвитку правової системи. Однак, неточність

у тлумаченні явища правосвідомості зберігається, оскільки мова йде про відношення до суперечливого поняття права.

До другої групи можна віднести трактування правосвідомості як зображення правового життя в державі, правових суспільних відносин, сутності та ролі правових інститутів у свідомості населення загалом, соціальної групи, особистості. Як об'єкт відображення тут виступає правове життя суспільства у всьому своєму різноманітті, чинні нормативно-правові відносини, основні етапи історичного розвитку та еволюції права. Більше того, в даному випадку об'єктом являється система різноманітних форм юридичного буття суспільства, що виражається в правових актах та інших проявах права, характеристиці ставлення суб'єктів до актуальної правової системи, усвідомленні суб'єктами юридичних прав та обов'язків, системі законодавства, ступені задоволення їхніх інтересів та реалізації потреб. О. В. Куціпак впевнена: «Правове життя є сферою здійснення потенціалу права, реалізації його творчої ролі, а також сукупністю форм правової активності учасників правовідносин. Як особлива теоретична конструкція, категорія дозволяє охарактеризувати весь спектр прояву права, об'єднати його формальну та змістовну сторони, показати аспекти виникнення, розвитку правових інститутів, їх дієвість, активність, соціальну цінність. Саме у правовому житті може проявитись аксіологічна сторона, позитивний і негативний типи правосвідомості» [1, с. 67]. Такий підхід характеризує термін правосвідомості ширше та об'ємніше, ніж трактування, яке описує правову свідомість через поняття права. Однак і цю дефініцію не можна вважати повністю коректною, оскільки категорія «правове життя» є ще більш розмитою, всеохоплюючою (а отже і більш дискусійною), ніж власне феномен права. Але така інтерпретація характеризує явище правової свідомості якісніше, прогресивніше, оскільки виражає ставлення не лише до сформованої системи позитивних норм, а й до відповідних відносин, реальних або можливих, які і є практичним втіленням теоретичних юридичних нормативів.

До третьої групи слід віднести висловлювання, що визначають правосвідомість як віддзеркалення в колективній свідомості юридичної дійсності, яка сприймається крізь призму належного, опосередкованого. Під об'єктом відображення тут маються на увазі процеси, спрямовані на формування, реалізацію та ідеологічне обґрунтування права, як необхідної частини соціокультурної дійсності з усіма можливими об'єктивними, суб'єктивними властивостями, що виражаються у системі позитивних і, що не менш важливо, негативних юридичних явищ, що, у свою чергу, характеризують специфіку та рівень правового розвитку конкретного суспільства. В. О. Рибakov зазначає, що «Правова дійсність є організуючим елементом, який надає певну єдність, правомірне начало правовому життю та іншим категоріям, що з ним пов'язані. Правова дійсність передбачає контакт людини із зовнішнім світом, який містить конкретні дані про об'єкт відображення. Таку інформацію сприймає свідомість, стан та характер якої визначається досвідом людини та соціальною практикою» [3, с. 25]. Така характеристика знаходиться у тісній взаємодії з економічною, політичною, релі-

гійною, етичною свідомістю, культурними та моральними нормами, що існують у суспільстві та являються проявами інших сфер суспільної дійсності. Однак, уявлення про правосвідомість, що характеризує тільки наявну правову даність, без звернення до минулого чи майбутнього її розуміння, є фрагментарним та неповним, що применшує значущість даного феномена. Точність такого шляху визначення поняття правосвідомості нівелюється пасивністю, яку цей термін отримує внаслідок відсутності аналізу минулого та майбутнього суспільно-правового досвіду.

Отже, під об'єктом, який характеризується правосвідомістю, коректніше розуміти не поняття права, а його зміст, ту ідею, якій воно слідує та задля якої існує. Так, правосвідомість можна визначити як систему уявлень, переконань і знань про наявні раніше й актуальні в даний час погляди на сутність права, правові норми, ідеї, відносини та їх суб'єкти, а також шляхи та тенденції їх подальшого розвитку в процесі розбудови та становлення громадянського суспільства, що мають визначальний вплив на вибір суб'єктом нормативно-правових відносин варіантів своєї поведінки у різноманітних юридично значущих ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Куціпак О. В. Правове життя як самостійна юридична категорія. / О. В. Куціпак // Часопис Київського університету права. – № 3. – 2009. – С. 64-68. – ISSN 2219-5521.
2. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – М.: «Юристъ». – 2004. – 245 с. – ISBN 5-7975-0429-0.
3. Рыбаков В. А. Правосознание: к вопросу о понятии. / В. А. Рыбаков // Вестник Омского университета. Серия «Право» № 3 (44). – 2015. – С. 23-28. – ISSN 1812-3996.
4. Теория государства и права: Учебник для вузов. / Под ред. проф. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – Москва: НОРМА. – 2002. – 616 с. – ISBN 5-89123-388-6.

Ключові слова: правове життя, правова дійсність, визначення поняття, право, правосвідомість, правова система, суспільно-правовий досвід.

Ключевые слова: правовая жизнь, правовая действительность, определение понятия, право, правосознание, правовая система, общественно-правовой опыт.

Key words: legal life, legal actuality, definition of the concept, law, legal consciousness, legal system, social and legal experience.